

մեր կարդացմունքներէն օգուտ քաղելու, ի՞նչ պէտք է ընել: — Այս ամէն բան նորէն նորէն կարդալը ուր գլուխ կը բռնէ . միթէ ան թանձր հատորները որ ամսներ ու տարիներ քշեր են կարդալու՝ նորէն կարդալու է: — Ու որ անկարելի է ատ ընելը, պէտք է հընարք մը գտնել որ անոր տեղը բռնէ կերպով մը . ինչպէս ,

ա . Այս օգտակար բաներ կարդալ, ու լաւ ընտրել գրքերը :

Ե . Եկաղողութիւնը բանուկ պահել . ասոր համար պէտք է պղտիկուց վարժիլ ստէպ կամ երբեմն երբեմն բան մը բերան սորվելու, որ հասակը առնելով մէկուն միտքը թուլնալու ալ ըլլայ՝ դեռ միտքը ուժով ըլլայ . աչքին լսս, մտքին յիշողութիւն :

Դ . Ը ատ անգամ կարդալու գրքերուն վրայ ինչ խորհրդածութիւն որ ընէ մէկը՝ պէտք է կարծիսքով գրքին եզերը կամ ուրիշ թղթի մը վրայ նշանէ . իսկ ան գրքերն որ մէկ հեղ մը միայն պիտի կարդայ՝ պէտք է անոնց լաւ ու հաւած կտորները քաղէ ու օրինակէ, կամ գոնէ միայն նշանէ :

Ե . Ինտիր զուրցուածքներ, ձարտասան գրուածքներ օրինակելը՝ շատ կ'օգնէ մարդուս մոքին մէջ անոնք տպաւորելու :

Ֆ . Ու որ կարդացածդ կարենաս լաւ մը համառօտել, բոլոր գիրքը կը շահիս :

Դ . () գտակար է կարդացած գրքին կամ հեղինակին վրայ դատաստան ընել ու նշանել:

Ե . Գրելուն, նշանելուն ու համառօտելուն մէկ օգուտն ան է որ նշանելու ատենը մարդուս միտքը աւելի կը տպաւորի . մէկ մեծ օգուտն ալաս է՝ որ հնուց կարդացածնիս դիւրին կերպով նորէն աչքէ կրնանք անցընել ու քաղուածք ընել . ահա աս է նորէն կարդալը : Այս կրնութիւնը կ'ըլլայ անմիջապէս գրքին կարդալը լըննալէն ետեւ, կամ իրիկունը քնա-

նալէն առաջ, կամ երկրորդ առաւօտը, կամ շաբաթը հեղ մը, ամիսը հեղ մը կամ տարուէ տարի առջի քաղածները ու համառօտածները աչքէ անցընելով: Այս գրերնիս կտաւ մըն է, գրքերը ներկարան են . մէկ թաթիւելովներկը ցըռներ . նորէն նորէն պէտք է թաթիւել, ինչուան որ գոյնը վրան հաստատուի :

Ե . Այս քաղուածքները կամ յիշատակարանները դիւրին ու դիւրագիւտ ընելը կերպ կերպ կ'ըլլայ . մէյմը այբուբենի կարգով նշանել քաղածները . մէյմ'ալ նիւթերու վրայ ընել բաժանմունքը յիշատակարանին մէջ, ինչպէս Այս օտածածաբանականք, Պատմականք, Բնագիտականք, Առաջարորդ, ըստ հեղինակաց կամ գրոց . այսինքն ամէն գրքէ ու հեղինակէ քաղածները մէկմէկու ետեւէ նշանելով . բայց ասոր ետեւէն ցանկ մըն ալ պէտք է աւելցընել՝ որ ուզած իմաստդ շուտով գտնես: Այս կերպով մարդս ոչ միայն կարդացած գրքերէն, հապա նաև լսած բաներէն կրնայ նշանել: Ու որ աս համառօտութիւնը կամ քաղուածներն ընելու ատեն չունի մէկը, գոնէ ուզած ու հաւած իմաստներուն տեղը նշանէ, այսինքն գրքին գլուխը կամ երեսը . բայց աս բանս ընողը՝ գրքերն ալ միշտ քովը պիտի ունենայ :

Հ . Դ . Մ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆ

ԵՐԿՐԱԴՈՐԾՈՒԹԻՒՆ

Լաւ կամ Պաղպէշ:

Ու պէտեսի պաղպէշ ըսելով սովորաբար տաճկերէն շաղ կամ շիպ ըսուած հանքը կը հասկըցուի, բայց որովհետեւ նախնական հողերուն մէկ տեսակին՝ այսինքն կաւին մեծ մասը աս նիւթն է, անոր համար բնալսիծները

զուտ կաւին անունը պաղլեղ՝ դրեր են :

Տեսակ տեսակ հողերու մէջ ամէն բանէն աւելի գտնուող նիւթը պաղլեղն է . միայն թէ ասոր զուտը մինակ չգտնուիր , հապա հասարակօրէն ան հողի կարգերուն մէջ որ կամ կամ իւղին հող կ'ըսուին : Այս տեսակ հողին մէջ երբոր շատ աւագ ու կիր չկայ , ջրով թրծելու ըլլաս նէ՝ խմորի պէս կը շաղուի . ան ատենը մատով որ շփես՝ կարծես թէ եղոտ է . իսկ չոր եղած ատենը լեզուիդ դպցընելու ըլլաս նէ՝ փոթփոթ կ'ըլլայ լեզուդ , ու չնչովդ քիչ մը որ թրծես՝ մասնաւոր հոտ մը կը հանէ որ եղոտ կաւի հոտ կ'ըսուի :

Պաղլեղը կամ զուտ կաւը շատ ջուր կը ծծէ . կրակի մէջ որ դնես՝ կը չորնայ ու կը քաշուի . առանց մէջը կտոր մը կիր խառնելու շատ դժուար կը հալի : Այէջը թէ որ ուրիշ նիւթեր ալխառնես , ինչպէս աւագ , կիր , բուսական հող , իր բնական յատկութիւնները կը պահէ :

Լիաւին տեսակները խիստ շատ են , ու ամենուն մէջ ալ աւելի գայլախաղ կը գտնուի քան թէ պաղլեղ : Դիմաւոր կաւերը ասոնք են .

Ա . Այճախտան էտ . Այս տեսակ կաւ երկրագործին շատ բանին չգար , վասն զի պարարտ չէ , ու մէջի խիճերը բուսոց արմատներուն ու մշակական գործիքներուն արգելք կ'ըլլան :

Բ . Աշտաղոր էտ . Այսոր հարիւրին 20 կամ 30 մասը պաղլեղ է , 70^ւ կամ 80^ւ աւագ . աղէկ կամ գէշ ըլլալը՝ մէջի աւաղին տեսակէն կախուած է . սովորաբար դաշտերն ու լեռները կարգ կարգ կը գտնուի :

Գ . Արէտախտան էտ . Այսոր հարիւրին 7^ւ կամ 8^ւ երկաթի ոքսիտ կամ ժանդ է . ուստի գոյնն ալ սաստիկ մութ կ'ըլլայ : Այս կաւը աւելի անով կը ձանցուի որ մէջի երկաթային մասունքը երբեմն երակ երակ կը գրտնուին , մանաւանդ երբոր երկայն ատեն չէ մշակուած :

Դ . Կրային էտ . Այսոր մէջ աւազէն զատ՝ կրի կտորուանք կան որ ինչուան աչքով ալ կը տեսնուին : Դ'անընալու համար՝ պէտք է կտոր մը տեղի վրայ քիչ մը թթուուտ կամ նաև բարկ քացախ թափել . անով մէկէն կիր եղած տեղուանքը կը սկսին պշապընալ :

Ե . Աղային էտ . Այսոր մէջ հասարակ աղէն զատ՝ կը գտնուին նաև ուրիշ շատ տեսակ աղեր :

Սովորաբար ծովու մօտ տեղուանք կ'ըլլայ , երբեմն ցամաքին ներսերը . ու սաստիկ աղոտ ըլլալուն համար՝ ինչուան որ ուրիշ նիւթերով չպարարտացընես՝ մշակութեան չգար :

Խողային հող :

Խողաթուն հողը շատ կը նմանի հասարակ կաւին . միայն աս տարբերութիւնս ունի անկէ , որ ասոր մէջ կաւի ու գայլախաղի մասունքը սաստիկ միացած են իրարու հետ : Այսկրագործութեան մէջ աս իւղային հողը հասարակ կաւին մէկ տեսակը կրնայ սեպուիլ . վասն զի շատ անգամ բոլորովին ալ կաւ կը դառնայ , կաւն ալ երբեմն կրնայ իւղային հող դառնալ : Այսոր վրայ ետքը աւելի որոշ կը խօսինք :

Կեր կամ կրային հող :

Այս հողը բնութեան մէջ խիստ շատ կը գտնուի . և աշխարհքիս վրայ գրեթէ տեղ չկայ որ աս հողը չգտնուի : Օուտ կիրը կակուղ ու այրող է , բայց բնութեան մէջ ասանկ զուտը ամենեին չգտնուիր , հապա հասարակօրէն ածխային կամ ծծմբային թթուուտի հետ խառնուած կ'ըլլայ : Այսկրագործները կիրը շատ կը գործածեն՝ երկիրը լաւցընելու համար : Աիր շինելու յարմար քարերուն գլխաւոր տեսակներն են մարմարիոն , կրաքար , կաւիճ , կրային թուֆ ու գաճ : Ա-

1 Գլ . Alumine.

2 Գլ . Chaux կամ Terre calcaire. ՏԱ . ՔՐԵ :

սոնց մէջ մարմարիոնին կիրը ամենէն աղէկն է . կրաքարը ամենէն շատ կը գտնուի , իսկ կաւիճը աւելի ծովեզերեայ երկիրներ :

Արային հողը տաք ու չոր կ'ըլլայ բը-նութեամբ . ուստի թէպէտ մինակ եղած ատենը այնչափ բանի չփառ , բայց շատ մեծ օգուտ կ'ընէ երբոր խառնուի պաղ ու անբեր հողերու հետ : Արային թուֆ՝ ըսուածը տե-սակ մը քար է որ մանր մանր գնտակ-ներէ ձեւացած է , ու ասոնք մէկմէկու հետ կպչուն նիւթով մը միացած են . ուստի ծակծակ է , ու մէջը բուսոց ու կենդանեաց մնացորդներ ալ կը գըտ-նուին : Իսոր կիրը կաւոտ ու եղոտ հողերը լաւցընելու համար շատ ա-ղէկ է :

Դաճը՝ խիստ շատ կը գտնուի . բո-լորովին լուծուելու համար 450 մաս ջուր կ'ուզէ . երբեմն ջրի պէս թափ-ոնցիկ կ'ըլլայ , երբեմն դիմահար ու անգոյն կամ կարմիր , դեղին , բաց կապոյտ ևն , մէջի խառնուրդներուն պատճառաւ : Արաքարը մշակութեան մէջ բուսական ոյժը գրգռելու հա-մար կը գործածուի . բայց ասոր վրայ ետքը կը խօսինք :

Շատ անգամ գաճը աղբիւրներու ու ջրհաններու ջրին մէջ հալած կը գտնուի , և ան ատեն աս ջրերս ծանր ու անեփ կ'ըլլան . այսինքն այնպիսի ջրով բան եփելուցես նէ՝ շատ ատեն կ'անցնի , ու աղէկ չեփիր :

Հ . Գ . Ա .

ՕԳՏԱԿԱՐ ԳԻՒՏԵՐ

Ո՞ր և իցէ իւշիւ ամանները երկայն ա-ղէն դիմացընելու հնարք :

Ինդկասթիւն մէկը կ'ըսէ թէ տա-ը տարի է որ իրեք զսդ ոտքի աման

¹ Գ. Լ. Tuf calcaire. ՏՃ. այսդ Բաւլ :

² Գ. Լ. Plâtre, gypse, sulfate de chaux. ՏՃ. աւլ :

առեր եմ , ու միակերպ կը գործածեմ , և յուսամ որ ինչուան վեց տարի ալ կրնամ գործածել . և իր բանեցուցած հնարքը աս է : Պատուի մը մէջ կը հալցընէ լիպրէ մը մեղրամոմ ու կէս լիպրէ խէժ . երբոր աղէկ կը հալին ու մէկմէկու հետ կը միանան , ոտքի ա-մանը կ'առնէ կը տաքցընէ , ու յետոյ վրձինով մը ան տաք նիւթէն ամէն կողմը կը քսէ ինչուան որ տակի ու վրայի կաշին ալ ծծէ : Եւ որովհետեւ աս կերպով կաշին փայլունութիւնը կը կորսնցընէ , անոր համար մէկ ուն-կի բեւեկնի եղի մէջ կը լուծէ մէկ ուն-կի մեղրամոմ , դգալ մըն ալ մեղծ ' : Ի՞նչի խառնուրդով ոտքի ամանները աղէկ թըշելէն եաքը , մէկ երկու օր կը թողու , յետոյ աս երկրորդ խառ-նուրդը վրան կը քսէ ու անանկով կը փայլցընէ . բայց նայելու է որ կրա-կի առջեւ ըլլայ աս երկրորդ գործո-ղութիւնը :

Խինչորը երկայն առեւ պահելու հնարք :

Խոշորն երբ պահելու աղէկ կեր-պերէն մէկն է՝ զանոնք աւագի մէջ թաղելը : Ի՞ս բանիս համար՝ աւագը պէտք է աղէկ մը չորցընել ու տակա-սի մը տակը տարածել . ետքը վրան կարգ մը խնձոր դնել , անոր վրայ նո-րէն աւագ . այսպիս մէյմը աւագ՝ մէյ-մը խնձոր դնելով տակառը լեցընել : Ի՞ս կերպով խնձորը օդին հետ հա-զրդակցութիւն չունենար , նմանա-պէս չափէ դուրս խոնաւութենէ կը պահպանուի , և բաց օդի մէջ կենա-լով իր համն որ պիտի կորսընցընէր՝ ասանկով ամենեւին չկորսընցըներ , սաստիկ ցրտէն չառիր . և այսպիս ինչուան մայիս . յունիս ամիսները կը պահուի :

Պահեր պահելու վրայ :

Խենդակն աս ոսկորները այրէ ին-չուան որ ձերմըկին . ան փոշիով պա-

¹ Գ. Լ. Բաւլ :